

Türkiye’de Kamusal Malların Durumu ve İktisadiliği: 2000 Sonrası Dönüşümün Kamu Ekonomisi Perspektifinden Analizi

İbrahim Külünk¹

Özet

Kamusal mallar, piyasa mekanizmasının etkin biçimde sağlayamadığı mal ve hizmetleri kapsamakta ve devletin ekonomik sistem içindeki rolünün temel gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Kamusal mallar, faydasının bölünemezliği, kolektif tüketim özelliği, tüketimden mahrum edilememe ve fiyatlanamama özelliğine sahip tam kamusal mallar ve faydası bölünebilen, piyasada rekabete açık, bireysel tüketilebilen yarı kamusal mallar olmak üzere temelde iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu çalışmada her iki gruptan kamusal mallara da yer verilmiştir. Türkiye ekonomisi özelinde yapılan incelemeler, kamusal malların üretim ve sunumunda özellikle 2000 sonrası dönemde önemli dönüşümler yaşandığını göstermektedir. Aynı dönemde altyapı yatırımlarında kamu-özel iş birliği modelleri yaygınlaşmış, sağlık ve eğitim sektörlerinde reformlar hayata geçirilmiş ve dijital kamu hizmetleri geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kamusal malların üretim ve finansman yapısını kamu ekonomisi perspektifinden incelemek ve son yirmi yıldaki dönüşümün ekonomik etkilerini analiz etmektir. Bu kapsamda, tam kamusal mal olan savunma, yarı kamusal mal olan sağlık, eğitim ve dijital kamu hizmetleri gibi temel kamusal hizmet alanları ele alınmıştır. Savunma, sağlık ve eğitim hizmetlerinin son 20 yıllık harcamaları ve GSYH içindeki payları güncel veriler ışığında analiz edilmiştir. Bulgular, söz konusu dönemde savunma, sağlık ve eğitim hizmetlerinde niteliksel ve niceliksel artışlar olduğunu göstermektedir. Bu dönem için bulgular, kamusal hizmetlere erişimin önemli ölçüde arttığını, ancak kamu maliyesinin finansman yapısının giderek daha karmaşık hale geldiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kamu-özel iş birliği modellerinin altyapı yatırımlarında belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

1 Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Akçakoca Bey SBF, İktisat Bölümü. E-posta: ibrahimkulunk@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4633-8088

1. Giriş: Kamusal Mal Tanımına Yönelik İktisadi Yazın

Kamusal malların nasıl tanımlanacağına ilişkin literatürde bir görüş birliği olduğunu söylemek zordur. Bu mallar ile ilgili pek çok tanım yapılmaktadır. İktisatçıların bazıları kamusal mal tanımı yaparken malların sahip oldukları temel özellikleri dikkate alırken, bir kısmı ise bu özellikleri dikkate almamaktadır (Göker, 2008: 109). Modern kamu maliyesi yazınında kamusal mallarla ilgili tanımlardan en yaygın olanına göre; kamu maliyesinin temel kavramlarından biri olan *Kamusal Mallar* devletin piyasadaki rolünü belirgin biçimde şekillendiren ve devlet tarafından üretilen ürün ve hizmetlerden oluşmaktadır. Kamusal malların varlığı tam kamusal mallar gibi piyasa mekanizmasının hiç üretmediği veya yarı kamusal mallar gibi tamamını üretmediği mal ve hizmetlere olan ihtiyaç ile ilgilidir. Örneğin adalet ve güvenlik gibi hizmetler piyasa tarafından üretilmeyeceği için bu hizmetlere olan ihtiyacı devlet karşılamak durumundadır. Kamu maliyesi literatüründe kamusal mallar devletin ekonomik faaliyetlerde bulunmasının en önemli nedenidir. Bireylerin ortak kullanımına sunulan, faydalarından kimsenin mahrum edilemediği mal ve hizmetlerdir (Erdem vd., 2017: 34). Bu özelliğin dışında tüketimde kimse kimsenin rakibi değildir. Kısaca tüketimde rakipsizlik ve dışarıda tutulamama özelliklerine sahip mallara Kamusal mallar denir (Dilek, 2017:367).

Modern literatüre bakıldığında *Kamusal Mallar* tanımı, bu malların matematiksel tanımını yaparak, marjinal maliyetinin sıfır olması nedeniyle piyasa tarafından etkin bir şekilde fiyatlandırılmayacağını ortaya koyan Samuelson’un (1954) klasikleşmiş “tüketimde rekabetin olmaması ve dışlanamazlık” tanımıyla şekillenmiştir. Tiebout (1956), yerel kamusal malların önemine vurgu yapmak için; parklar gibi kamusal mallar, çöp toplama gibi kamusal hizmetler söz konusu olduğunda, bireylerin kendi tercihlerine en uygun hizmeti sunan belediyeye taşınarak “ayaklarıyla oy kullanacaklarını” savunmaktadır. Musgrave (1959), toplum için faydalı olan ancak bireysel talebin düşük olduğu eğitim ve sağlık gibi yarı kamusal malların devlet müdahalesiyle teşvik edilmesi gerektiğini belirtir. Olson (1965) bu malların piyasa tarafından eksik üretilmesi sonucunda ortaya çıkan “bedavacılık” (free-rider) sorununa değinerek farklı bir açıdan kavramı incelemiştir. Hardin (1968), “Ortak Malların Trajedisi” adlı tezinde, sahipliği belirlenmemiş temiz hava ve otlak gibi kaynakların, herkesin kendi çıkarını maksimize etmesi sonucu hızla tükeneceğini ileri sürmektedir. Arrow (1962), temel bilimsel araştırmaların “bilgi” üretmesi nedeniyle tam bir kamusal mal olduğunu ileri sürer. Bu görüşe göre “bilgi” üretiminin riski yüksektir. Dolayısıyla özel sektör bu alana yatırım yapmayacaktır. Buchanan (1965), Kamu maliyesi literatürüne “Kulüp Malları” teorisini geliştirerek, yüzme havuzları veya ücretli yollar gibi dışlanabilir ancak belirli bir kapasiteye kadar rekabetin olmadığı ara mal kategorisini tanımını kazandırmıştır. Nordhaus

(1994), sürdürülebilir iklimi “küresel kamusal mal” olarak tanımlamıştır. Buna göre; bir ülkenin karbon salınımını azaltması tüm dünyaya fayda sağlar ancak maliyeti o ülkenin üzerine biner. Ulusal güvenlik bağlamında Stiglitz (2000) milli savunmanın sadece devlet eliyle sağlanması gerektiğini ve böylelikle kimsenin bu hizmetten mahrum edilemeyeceğini belirtmektedir. Modern literatürde de görüldüğü üzere kamusal mallara yönelik tanımlamalar zaman, şartlar, yaşanılan bölge ve toplumsal ihtiyaçlar gibi faktörlere göre değişiklik göstermektedir.

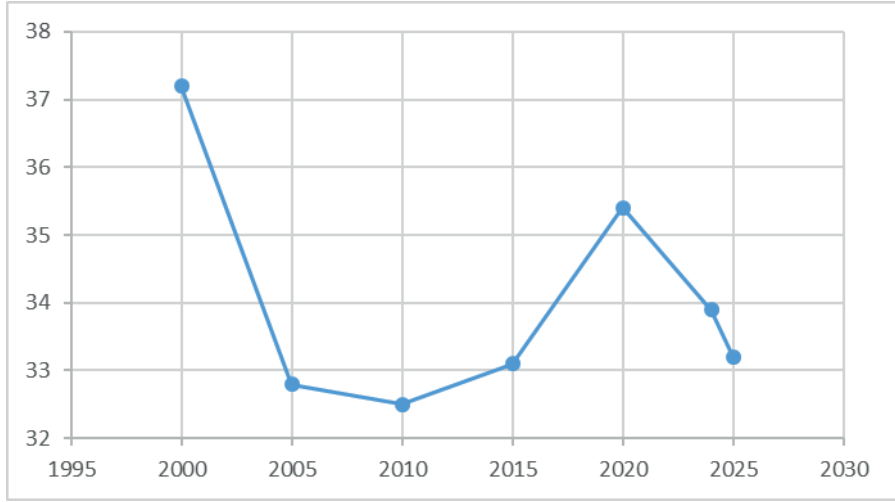
Çalışmanın örnekleme olan Türkiye için kamusal mallar çeşitlilik göstermektedir. Adalet, savunma ve iç güvenlik gibi kamusal hizmetler dışında Türkiye’de özel sektörün de yatırım alanlarından olan eğitim, sağlık, barınma, temel yaşam malzemeleri ve dijital dönüşüm gibi yarı kamusal mallar devlet tarafından önemli oranda yatırım almaktadır.

2. Türkiye’de Kamusal Malların Üretimi, Finansmanı ve Dönüşümü: 2000 – 2025 Dönemi

Türkiye’de 2000 – 2025 periyodu kamusal malların üretimi, finansmanı ve dönüşümü bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler, kamu hizmetlerinin sunulduğu biçimlerini, finansman mekanizmalarını doğrudan etkilemiş, devletin rolü, piyasa aktörleri ve yerel yönetimlerle işbirliği çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Ayrıca, 2001 Türkiye krizi, 2008 küresel finansal kriz, 2012 Suriye iç savaşı, 2020 Pandemi ve 2022 Rusya – Ukrayna Savaşı ile devam eden süreç Türkiye’de devletin sosyal ve ekonomik alandaki rolünü daha da pekiştirmiştir. Özellikle savunma alanında atılan adımlar bu bölgesel ve küresel gelişmelerin Türkiye için önemini göstermektedir.

2.1. Yapısal Reformlar ve Mali Yönetim

Türkiye’de 2000’li yıllar kamu maliyesi yönetimi alanında kapsamlı yapısal reformların uygulandığı bir dönemdir. Özellikle “Kara Çarşamba” olarak adlandırılan 21 Şubat 2001’de patlak veren ve Türkiye’de hem finans hem reel sektörü etkileyen ekonomik kriz, mali disiplin ihtiyacını ve reform zorunluluğunu açık şekilde ortaya koymuştur (Özdemir, 2013: 327). Bu dönüşüm; savunma, sağlık, eğitim, altyapı ve dijital kamu hizmetleri gibi temel alanlarda finansman ve üretim mekanizmalarını merkezî yapıdan, daha dinamik ve piyasa odaklı modellere kaydırmıştır (SBB, 2024).

Şekil 1. Türkiye’de 2000 – 2025 Dönemi Toplam Kamu Harcamalarının GSYH’ya Oranı

Kaynak: TÜİK

Şekil 1.’de de görüldüğü üzere 2001 yılı kamu harcamalarının GSYH’ya oranı %37 civarında seyretmektedir. Bu yüksek seviye, “Kara Çarşamba” krizi öncesi ve sırasında kamu maliyesinde yoğun harcama baskısını yansıtmaktadır. Kriz sonrası reform ihtiyacı burada net biçimde gözlemlenebilir. 2002 ile 2004 arasına bakıldığında, harcamaların GSYH’ya oranı %32–33 bandına düşmektedir. Bu düşüş, 2001 krizi sonrası uygulanan mali disiplin önlemleri ve bütçe konsolidasyonu ile doğrudan ilişkilidir. 5018 Sayılı Kanun ve performans esaslı bütçeleme gibi reformların başlangıç etkisi, bu dönemde kamu harcamalarını GSYH’ya göre sınırlamaya yönelmiştir. 2005 – 2007 yıllarında göze çarpan durum, toplam kamu harcamalarının GSYH’ya oranının %35 civarına yükselmesidir. Bu da ekonomik toparlanma ve altyapı, sağlık ile eğitim harcamalarındaki artışı göstermektedir. Bu artış, reformların yalnızca kısıtlama değil, kamu hizmetlerini iyileştirme amaçlı olduğuna da işaret etmektedir. 2010 Sonrası Dönemlerde ise harcama oranının tekrar %33–34 civarına inmesi, mali disiplinin yeniden sağlanması ve orta vadeli bütçe programlarının etkisi olarak yorumlanabilir. Ayrıca, kriz sonrası ekonomiyi destekleyici harcamaların dengelenmesi bu dönemde gözlemlenmektedir.

2.2. Sektörel Analiz

Kamu harcamalarında sektörel analiz yapılması kamusal mallar üretilirken kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımının doğru değerlendirilmesi

bakımından önem taşımaktadır. Devlet bütçesinden eğitim, sağlık, savunma, altyapı ve sosyal hizmetler gibi farklı sektörlerde yapılan harcamaların incelenmesi, kamu politikalarının önceliklerinin belirlenmesine ve kaynak tahsisinin toplumun ihtiyaçlarına uygun olup olmadığının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Musgrave ve Musgrave, 1989: 43,44).

Sektörel analiz sayesinde hangi alanların daha fazla kamu desteğine ihtiyaç duyduğu, hangi sektörlerde yapılan harcamaların ekonomik büyüme ve toplumsal refah üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğu ortaya konulabilmektedir. Özellikle eğitim ve sağlık gibi alanlara yapılan kamu harcamalarının beşeri sermayeyi artırarak uzun vadede ekonomik büyümeyi desteklediği literatürde sıkça vurgulanmaktadır (Barro, 1991; Todaro ve Smith, 2015). Bu bağlamda kamu harcamalarının sektörel dağılımı yalnızca bütçe politikalarının değil, aynı zamanda kalkınma politikalarının da önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca kamu harcamalarının sektörel dağılımının analiz edilmesi, mali disiplinin sağlanması ve bütçe politikalarının sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi açısından da önemli bir araçtır. Savunma ve güvenlik harcamaları devletin temel fonksiyonlarının yerine getirilmesi açısından kritik bir rol oynarken, eğitim ve sağlık harcamaları sosyal refahın artırılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından önem taşımaktadır (Rosen ve Gayer, 2014; Tanzi ve Schuknecht, 2000).

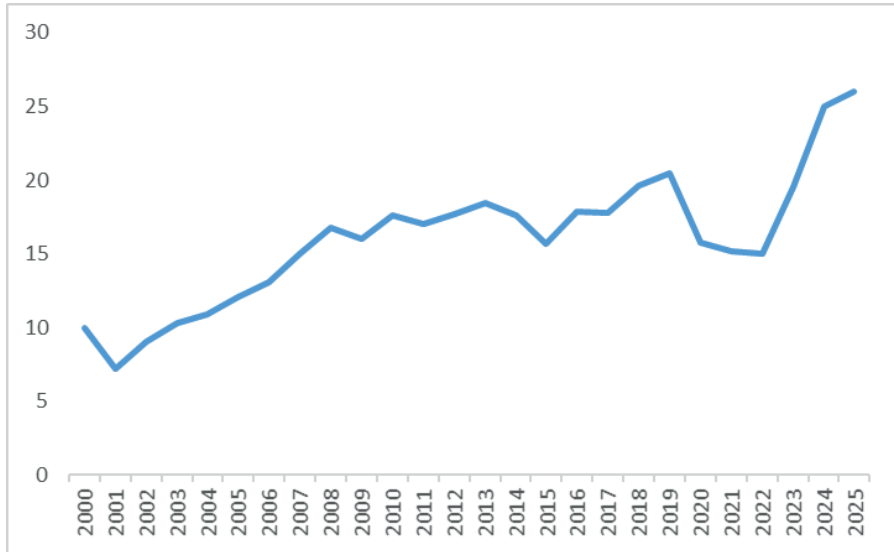
2.2.1. Türkiye’de 2000 – 2025 Dönemi Savunma Harcamaları

Savunma sanayisi, Dünya’da ve Türkiye’de giderek artan bir ilgiyle takip edilmektedir. Uluslararası siyasette yaşanan jeopolitik gerilimlerin artması ülkeleri savunma kapasitelerini artırmaya itmektedir. Dolayısıyla savunma sanayii, sadece ulusal güvenlik politikalarının değil, dış politika stratejilerinin ve ekonomik kalkınma hedeflerinin de merkezindedir (Altunkaya, 2025: 200). 2000’li yıllarda küresel ve bölgesel dinamiklerin etkisiyle Türkiye’nin güvenlik politikaları kritik bir sürece girmiştir. 11 Eylül saldırıları ile Türkiye’nin çevre ülkelerinde yaşanan savaşlar; 2011 yılında başlayan ve etkileri hala devam eden “Arap Baharı”, 2016 yılında FETÖ darbe girişimi, Rusya – Ukrayna Savaşı, ABD, İsrail – İran Savaşı, Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının paylaşımı sürecinde yaşanan gerilimler Türkiye’yi yeni ve güçlü bir savunma stratejisi arayışına itmiştir. Bu amaçla devlet savunma sanayi harcamalarını artırırken bu alanda üretim yapan savunma şirketlerine de destek vermiştir. “Yerli ve Milli” teknoloji merkezli; “Çelik Kubbe” adıyla çok katmanlı entegre hava savunma sistemleri önleyici, caydırıcı ve proaktif yapıya kavuşmuştur. Bununla birlikte Türkiye hava sahasında tam bağımsızlık ve kararlılık çerçevesinde İnsansız

hava araçları (İHA/SİHA), KAAN, KIZILELMA gibi hava unsurlarıyla operatif otonomi, stratejik özerklik ve sınır ötesi tehditleri yerinde imha etme kabiliyetlerine erişmiştir. Türkiye’nin yeni savunma doktrinini beş başlıkta temellendirmek mümkündür (AA, 2025). Bunlar;

- Çelik Kubbe: Siper, Hisar, Sungur gibi yerli sistemleri tek merkezden yöneten çok katmanlı yapı.
- Stratejik Özerklik: Dışa bağımlılığı azaltarak, yerli teknolojiyle (İHA/SİHA, Kızılelma, Kaan) hava üstünlüğünü sağlama.
- Proaktif Caydırıcılık: Tehditleri sınır ötesinde, kaynağında yok etme ve anında karşılık verme anlayışı.
- Uzun menzilli Vuruş Gücü: Tayfun gibi füzelerle, uzun menzilli hassas vuruş kabiliyeti.
- Otonom Sistemler: Drone’lar ve insansız platformların ön planda olduğu savaş yeteneği

Yukarıda da açık olarak görüldüğü üzere tam kamusal mallardan biri olan savunma alanında Türkiye 2000’li yıllardan bu yana değişen ve dönüşen tehditlere karşı yerli ve milli teknoloji ile yeni savunma çatısını kurmuştur.

Şekil 2. Türkiye’de 2000 – 2025 Dönemi Savunma Harcamaları (Milyar Dolar)

Kaynak: SIPRI, NATO, CountryEconomy, 2025.

Şekil 2. incelendiğinde savunma harcamalarının uzun dönemli eğiliminin genel olarak artış yönünde olduğu, ancak bazı dönemlerde dalgalanmalar yaşandığı dikkat çekmektedir. 2000’li yılların başında savunma harcamaları yaklaşık 10 milyar dolar seviyesinde iken, 2001 yılında ekonomik krizin etkisiyle belirgin bir düşüş yaşanmış ve harcamalar 7 milyar dolar civarına gerilemiştir. Ancak 2002 yılından itibaren ekonomik toparlanma ve kamu maliyesindeki iyileşmeye paralel olarak savunma harcamalarının yeniden artış eğilimine girdiği görülmektedir. 2003–2008 döneminde harcamalar istikrarlı bir şekilde artarak yaklaşık 17 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2000 – 2009 dönemi savunma harcamalarının GSYH içindeki payına oransal olarak bakıldığında %3’ün üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin terörle mücadele faaliyetleri ve askeri personel giderleri savunma bütçesinde önemli bir yer tutmuştur. Ancak ekonomik reformlar ve mali disiplin politikaları sonucunda savunma harcamalarının GSYH içindeki payı kademeli olarak düşmeye başlamıştır. 2010–2014 döneminde savunma harcamaları görece istikrarlı bir seyir izlemiş ve 17–18 milyar dolar bandında gerçekleşmiştir. Bu dönem, savunma harcamalarının daha çok mevcut askeri kapasitenin sürdürülmesi ve modernizasyon faaliyetlerine yönelik olduğu bir dönem olarak değerlendirilebilir. 2015–2016 yıllarında ise grafikte kısa süreli bir düşüş dikkat çekmektedir. Bunun arkasında döviz kuru hareketleri ve bütçe kompozisyonundaki değişimler etkili olmuştur. 2017 sonrasında savunma harcamalarının yeniden artış eğilimine girdiği görülmektedir. Özellikle 2018–2019 döneminde savunma harcamalarının 20 milyar dolar seviyesine yaklaşması, Türkiye’nin savunma sanayi yatırımlarını artırması ve güvenlik politikalarındaki değişimlerle ilişkilendirilebilir.

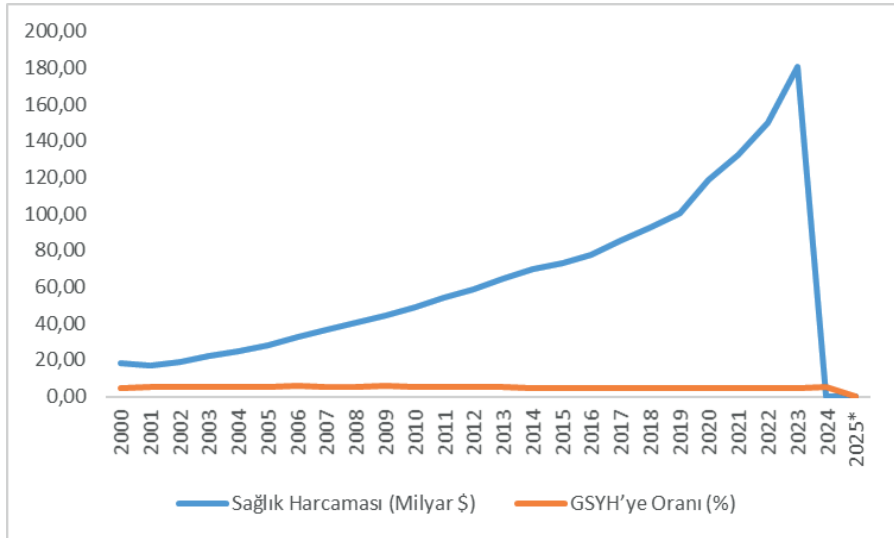
2010 – 2019 dönemi ayrıca ele alındığında; savunma harcamaları nominal olarak artmaya devam etmiş ancak GSYH içindeki payı genellikle %2 civarında seyretmiştir. Türkiye’nin yerli savunma sanayine yaptığı yatırımların artması, özellikle insansız hava araçları, deniz platformları ve füze sistemleri gibi projelerin geliştirilmesi bu dönemin belirleyici özellikleri arasında yer almaktadır. Grafikte en dikkat çekici gelişme ise 2023 sonrasında yaşanan hızlı artıştır. 2023 yılından itibaren savunma harcamaları önemli ölçüde yükselmiş ve 2024–2025 döneminde yaklaşık 25–26 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu artışta bölgesel güvenlik riskleri, sınır ötesi operasyonlar, NATO yükümlülükleri ve özellikle yerli savunma sanayinin geliştirilmesine yönelik yatırımlar etkili olmuştur. 2020 – 2025 döneminde savunma harcamalarında yeniden artış gözlenmektedir. 2024 yılında savunma harcamaları yaklaşık 25 milyar dolar seviyesine ulaşmış ve Türkiye küresel askeri harcama sıralamasında üst sıralarda yer almaya başlamıştır. Bölgesel güvenlik riskleri, sınır ötesi operasyonlar ve

savunma sanayinde yerleşme politikaları bu artışın başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir.

Genel olarak grafik değerlendirildiğinde Türkiye’de savunma harcamalarının son 25 yılda nominal olarak önemli ölçüde arttığı, ancak bu artışın belirli dönemlerde ekonomik koşullar ve güvenlik politikalarına bağlı olarak dalgalanmalar gösterdiği söylenebilir. Uzun dönemli eğilim ise savunma harcamalarının hem askeri kapasitenin güçlendirilmesi hem de savunma sanayinin geliştirilmesi amacıyla artış yönünde bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır.

2.2.2. Türkiye’de 2000 – 2025 Dönemi Sağlık Harcamaları

Sağlık harcamaları, kamu harcamaları içerisinde sosyal refahın artırılması ve beşeri sermayenin geliştirilmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık hizmetleri kamusal mal ve yarı kamusal mal özellikleri taşıdığı için devletler sağlık sisteminin finansmanında önemli bir rol üstlenmektedir. Türkiye’de sağlık harcamaları özellikle 2003 yılında başlatılan Sağlıkta Dönüşüm Programı, nüfus artışı, sağlık hizmetlerine erişimin genişlemesi ve sosyal güvenlik sisteminin gelişmesiyle birlikte önemli ölçüde artış göstermiştir (Uğur ve Tirgil, 2018: 296).

Şekil 3. Türkiye’de 2020 – 2025 Dönemi Sağlık Harcamaları

Kaynak: OECD, TÜİK, (2025).

Şekil 3'te, Türkiye'nin 2000–2025 döneminde sağlık harcamalarının yıllar itibarıyla değişimi görülmektedir. Şekil 3. incelendiğinde sağlık harcamalarının uzun dönemde sürekli artış eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. 2000 yılında yaklaşık 18 milyar dolar seviyesinde olan sağlık harcamaları, 2025 yılına gelindiğinde 200 milyar doları aşan bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum Türkiye'de sağlık sektörüne ayrılan kaynakların zaman içinde önemli ölçüde arttığını göstermektedir.

Şekilde, 2000–2008 yılları arasında sağlık harcamalarının düzenli bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu artışın temel nedenleri arasında sağlık sisteminde gerçekleştirilen reformlar, özellikle 2003 yılında başlatılan Sağlıkta Dönüşüm Programı, sağlık sigortasının yaygınlaştırılması ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması yer almaktadır. Bu süreçte kamu sağlık yatırımlarının artması ve hastanelerin modernizasyonu sağlık harcamalarının büyümesine katkı sağlamıştır. 2009–2019 döneminde ise sağlık harcamalarının istikrarlı bir şekilde artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde nüfus artışı, yaşlanan nüfus yapısı, tıbbi teknolojilerin gelişmesi ve sağlık hizmetlerine olan talebin artması sağlık harcamalarının yükselmesinde etkili olmuştur. Ayrıca şehir hastaneleri projeleri ve sağlık altyapısına yapılan yatırımlar da bu dönemde sağlık harcamalarının artmasını destekleyen faktörler arasında yer almaktadır. Şekilde, 2020 yılından sonra sağlık harcamalarında daha hızlı bir artış dikkat çekmektedir. Bu artışın önemli nedenlerinden biri COVID-19 pandemisi ile birlikte sağlık sistemine olan talebin önemli ölçüde artmasıdır. Pandemi sürecinde sağlık personeli, hastane kapasitesi, tıbbi ekipman ve ilaç harcamalarında yaşanan artışlar sağlık bütçesinin büyümesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra son yıllarda sağlık teknolojileri ve sağlık altyapısına yapılan yatırımların da sağlık harcamalarını artırdığı görülmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2025: 4).

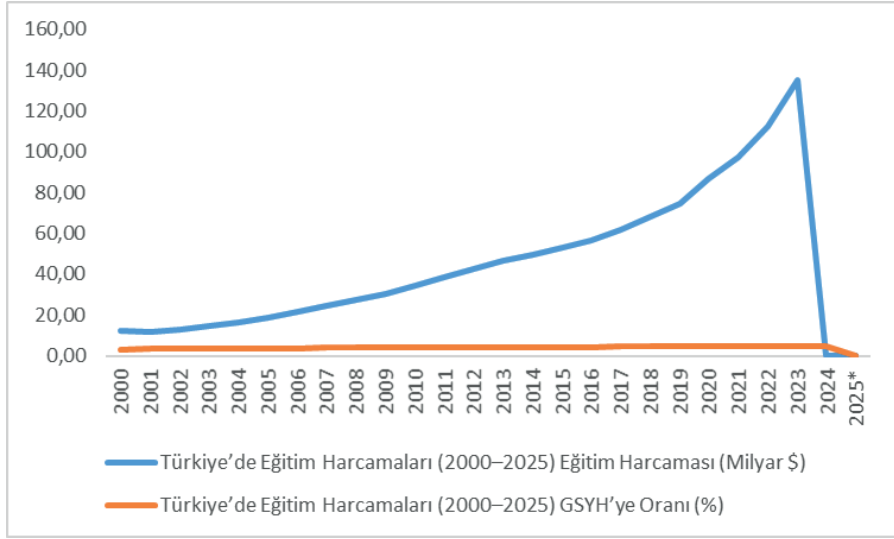
Genel olarak Şekil 3. değerlendirildiğinde Türkiye'de sağlık harcamalarının son yirmi beş yılda hem nominal olarak hem de sağlık sisteminin kapsamı açısından önemli ölçüde büyüdüğü anlaşılmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin genişlemesi, nüfus artışı, teknolojik gelişmeler ve pandemi gibi faktörler sağlık harcamalarının artmasında belirleyici rol oynamıştır. Bu durum sağlık sektörünün kamu harcamaları içerisindeki stratejik önemini ortaya koymaktadır.

2.2.3. Türkiye'de 2000 – 2025 Dönemi Eğitim Harcamaları

Eğitim harcamaları, ekonomik büyüme, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal kalkınmanın sağlanması açısından kamu harcamaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Eğitim, uzun vadede iş gücü niteliğini artırarak üretkenliği yükselten ve ekonomik gelişmeyi destekleyen temel faktörlerden

biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle devletler eğitim hizmetlerinin finansmanında önemli bir rol üstlenmekte ve eğitim harcamaları kamu bütçesinde önemli bir paya sahip olmaktadır (Blankenau vd., 2007: 393).

Türkiye’de eğitim harcamaları özellikle 2000’li yıllardan itibaren artış göstermiştir. Nüfus artışı, eğitim sisteminde gerçekleştirilen reformlar, zorunlu eğitim süresinin uzatılması ve eğitim altyapısına yapılan yatırımlar bu artışın temel nedenleri arasında yer almaktadır.

Şekil 3. Türkiye’de 2000 – 2025 Dönemi Eğitim Harcamaları

Kaynak: TÜİK, 2025.

Şekil 3.’te Türkiye’de eğitim harcamalarının 2000–2025 döneminde belirgin bir artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. 2000 yılında yaklaşık 12 milyar dolar seviyesinde olan eğitim harcamaları, 2020’li yıllarda önemli ölçüde artarak 150 milyar doların üzerine çıkan bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu artış, eğitim sisteminin genişlemesi ve kamu politikalarının eğitim alanına daha fazla kaynak ayırmasıyla ilişkilidir. 2000’li yılların başında Türkiye’de eğitim harcamalarının GSYH içindeki payı yaklaşık %3 civarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde eğitim altyapısının geliştirilmesi, yeni okul yatırımları ve öğretmen istihdamındaki artış eğitim harcamalarının yükselmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği uyum sürecinde eğitim sisteminde gerçekleştirilen reformlar da kamu eğitim harcamalarının artmasına neden olmuştur. 2009 sonrasında eğitim harcamalarında düzenli bir artış görülmektedir. Bu dönemde özellikle 2012 yılında yürürlüğe giren 4+4+4 eğitim sistemi, zorunlu eğitim

süresinin uzatılması ve öğrenci sayısındaki artış eğitim harcamalarının büyümesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca üniversite sayısının artması ve yükseköğretim sisteminin genişlemesi de eğitim bütçesinin büyümesine katkıda bulunmuştur. 2020 yılında başlayan COVID-19 pandemisi eğitim sisteminde dijital dönüşümün hızlanmasına neden olmuştur. Uzaktan eğitim altyapısının geliştirilmesi, dijital eğitim platformları ve eğitim teknolojilerine yapılan yatırımlar eğitim harcamalarının artmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra öğretmen sayısındaki artış, okul yatırımları ve eğitim materyalleri harcamaları da eğitim bütçesinin büyümesini desteklemiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de eğitim harcamalarının son yirmi beş yılda hem nominal olarak hem de GSYH içindeki payı açısından artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Eğitim harcamalarındaki bu artış, beşerî sermayenin geliştirilmesi ve uzun vadeli ekonomik büyümenin desteklenmesi açısından önemli bir kamu politikası aracı olarak değerlendirilmektedir.

3. Dijital Kamusal Mallar

Türkiye’de dijitalleşme süreci, kamu hizmetlerinin sunum biçimini önemli ölçüde dönüştürmüş ve dijital kamusal malların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dijital kamusal mallar; devlet tarafından geliştirilen veya kamu tarafından erişilebilir hâle getirilen, geniş toplum kesimlerinin ücretsiz veya düşük maliyetle faydalanabildiği dijital altyapılar, platformlar ve veri sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel kamusal malların temel özellikleri olan rakipsizlik ve dışlanamazlık, dijital ortamda daha belirgin hale gelmekte ve bu durum dijital kamu hizmetlerinin önemini artırmaktadır (Stiglitz ve Rosengard, 2015). Türkiye’de özellikle son yirmi yılda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi hız kazanmış ve vatandaşların kamu hizmetlerine erişiminde önemli kolaylıklar sağlanmıştır.

Türkiye’de dijital kamusal malların en önemli örneklerinden biri e-devlet altyapısıdır. 2008 yılında kullanıma sunulan e-Devlet Kapısı, farklı kamu kurumlarına ait hizmetlerin tek bir platform üzerinden sunulmasını sağlayarak kamu hizmetlerinde verimlilik ve erişilebilirliği artırmıştır. Bu sistem sayesinde vatandaşlar vergi işlemleri, sosyal güvenlik hizmetleri, adli işlemler, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi pek çok kamu hizmetine çevrim içi olarak erişebilmektedir. Bu durum hem kamu yönetiminde bürokratik işlemlerin azalmasına hem de hizmet sunumunda zaman ve maliyet tasarrufu sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca dijital kamu hizmetleri, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından da önemli avantajlar sağlamaktadır (OECD, 2020).

Türkiye’de dijital kamusal malların gelişiminde kamu kurumları tarafından geliştirilen veri altyapıları ve dijital platformlar da önemli bir rol oynamaktadır

(Mıynat ve Cüre, 2023: 57 Sağlık alanında kullanılan e-Nabız sistemi, vatandaşların sağlık verilerine dijital ortamda erişebilmesini sağlayarak sağlık hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde eğitim alanında kullanılan EBA (Eğitim Bilişim Ağı) platformu özellikle COVID-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinin sürdürülebilmesi açısından önemli bir dijital kamu hizmeti olarak öne çıkmıştır. Bu tür platformlar dijital kamusal malların eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerinde ne kadar kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Bununla birlikte Türkiye’de dijital kamusal malların geliştirilmesi sürecinde bazı zorluklar da bulunmaktadır. Dijital altyapı yatırımlarının maliyeti, veri güvenliği ve kişisel verilerin korunması gibi konular dijital kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından önemli tartışma alanlarıdır. Ayrıca toplumun tüm kesimlerinin dijital hizmetlere eşit erişimini sağlamak için dijital okuryazarlığın artırılması ve internet altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde dijitalleşme süreci, bazı kesimlerin kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırırken diğer kesimlerin dışlanmasına yol açabilir.

Türkiye’de dijital kamusal mallar, kamu hizmetlerinin daha hızlı, şeffaf ve erişilebilir bir şekilde sunulmasına önemli katkılar sağlamaktadır. E-devlet platformu, dijital sağlık sistemleri ve eğitim teknolojileri gibi uygulamalar, dijital kamu altyapısının geliştiğini göstermektedir. Gelecekte yapay zekâ, büyük veri ve dijital altyapı yatırımlarının artmasıyla birlikte dijital kamusal malların kamu yönetimi içindeki rolünün daha da güçlenmesi beklenmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye’de 2000 sonrası dönemde kamusal malların üretim, finansman ve sunum süreçlerinde yaşanan yapısal dönüşümü kamu ekonomisi perspektifinden analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye’nin geleneksel kamu yönetimi anlayışından, piyasa mekanizmalarıyla entegre, teknoloji odaklı ve düzenleyici devlet rolünün ön plana çıktığı modern bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. 2001 ekonomik krizi sonrası hayata geçirilen mali reformlar ve 5018 sayılı Kanun ile yerleşen performans esaslı bütçeleme anlayışı, kamu harcamalarında disiplini sağlarken kaynak tahsisinde etkinlik arayışını hızlandırmıştır. Sektörel bazda yapılan incelemeler, özellikle savunma, sağlık ve eğitim alanlarındaki harcamaların nominal ve reel olarak ciddi bir artış gösterdiğini kanıtlamaktadır. Savunma sanayiinde “stratejik özerklik” hedefiyle geliştirilen yerli ve milli teknoloji hamlesi, tam kamusal bir mal olan güvenliğin sadece bir harcama kalemi değil, aynı zamanda yüksek teknolojili bir üretim ekosistemine dönüştüğünü göstermektedir.

Sağlık ve eğitim sektörlerinde ise “Sağlıkta Dönüşüm” ve zorunlu eğitimin uzatılması gibi yenilikler, hizmete erişimi kolaylaştırmıştır. Ancak bu süreçte, altyapı yatırımlarında yaygınlaşan Kamu-Özel İş Birliği (KÖİ) modelleri, devletin “doğrudan üretici” rolünü “hizmet satın alan ve düzenleyici” bir konuma taşımıştır. Bu dönüşüm, hizmet kapasitesini kısa sürede artırmakla birlikte, kamu maliyesi üzerinde uzun vadeli ve döviz bazlı yükümlülükler oluşturarak sürdürülebilirlik tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Dijitalleşme süreci ise çalışmanın en dinamik bulgusunu oluşturmaktadır. e-Devlet, e-Nabız ve EBA gibi platformlar, kamusal malların “rakipsizlik” ve “dışlanamazlık” özelliklerini dijital evrende yeniden tanımlamıştır. Türkiye, dijital kamusal mal üretiminde önemli bir başarı yakalamış; bürokrasiyi azaltarak işlem maliyetlerini düşürmeyi başarmıştır. Özetle, Türkiye’de 2000-2025 dönemi, kamusal malların sadece fiziksel birer çıktı değil, teknolojik ve finansal birer strateji aracı haline geldiği bir dönemdir. Gelecek projeksiyonlarında, yüksek dolaylı vergi yükünün adil bir finansman yapısına dönüştürülmesi ve KÖİ modelindeki mali risklerin yönetilmesi, kamusal hizmetlerin sürdürülebilirliği açısından kritik önemini korumaktadır. Devletin dijital dönüşümdeki başarısını, beşerî sermayenin niteliğini artıracak yapısal reformlarla taçlandırması, Türkiye’nin küresel rekabet gücünü belirleyen temel unsur olacaktır.

Kaynakça

- AA (2025). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiyenin-savunma-doktrininde-yeni-donem-idef-2025-ten-yukselen-mesajlar/3644970#:~:text=Gelecek%20d%C3%B6nemde%20bu%20mimarinin%20NATO,Abonelik%20i%C3%A7in%20i%C3%BCtfen%20ileti%C5%9Fime%20ge%C3%A7iniz.>
- Altunkaya, E. (2025). Türkiye’nin Savunma Sanayisi ve Savunma Harcamaları. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* Cilt 13, Sayı 1, 200-202.
- Arrow, K. J. (1962). Economic welfare and the allocation of resources for invention. In *Readings in industrial economics: Volume two: Private enterprise and state intervention* (pp. 219-236). London: Macmillan Education UK.
- Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Blankenau, W. F., Simpson, N. B., Tomljanovich, M. (2007). Public education expenditures, taxation, and growth: Linking data to theory. *American Economic Review*, 97(2), 393-397.
- Buchanan, J. (1965). An Economic Theory of Clubs. *Economica*, 32(125), 1-14.
- Dilek, S. (2017). Oyun Teorisi Eşliğinde Sanayi Ekonomisi. Seçkin Yayınları.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2017). Kamu Maliyesi, 11. Baskı, *Ekin Yayın, Bursa*.
- Göker, Z. (2008). Kamusal mallar tanımında farklı görüşler. *Maliye Dergisi*, 155(2), 108-118.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons: the population problem has no technical solution; it requires a fundamental extension in morality. *science*, 162(3859), 1243-1248.
- Mıynat, M., Cüre, M. F. (2023). Dijitalleşme Sürecinde Kamusal Politikaların Oluşumunda Paradigma Değişimi: Dijital Kamusal Mallar. *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 41-63.
- Musgrave, R. (1959). *The Theory of Public Finance*. McGraw-Hill.
- Musgrave, R. A., Musgrave, P. B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill
- Nordhaus, W. D. (1994). *Managing the Global Commons*. MIT Press.
- OECD. (2020). *Digital Government Review of Türkiye*
- Olson, M. (1965). The logic of collective action Cambridge. Mass.: Harvard.
- Özdemir Tsarouhas, U. E. (2013). *Good governance in conditions of globalization and Europeanization : public financial management in Turkey from a policy transfer approach* [Ph.D. - Doctoral Program]. Middle East Technical University.
- Rosen, H. S., Gayer, T. (2014). *Public Finance*. New York: McGraw-Hill Education.

- Samuelson, P. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–389.
- Stiglitz, J. (2000). *Economics of the Public Sector*. W.W. Norton.
- Tanzi, V., Schuknecht, L. (2000). *Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) (2024). *2024 Yılı Yatırım Programı ve Ekonomik Göstergeler*.
- T. C. Sağlık Bakanlığı (2025). *2025 Faaliyet Raporu*. <https://sgb.saglik.gov.tr/TR-116826/tc-saglik-bakanligi-2025-yili-faaliyet-raporu-yayinladi.html>
- Tiebout, C. M. (1956). A pure theory of local expenditures. *Journal of political economy*, 64(5), 416-424.
- Todaro, M. P., Smith, S. C. (2015). *Economic Development*. Boston: Pearson.
- TÜİK(2025). *Eğitim harcamaları istatistikleri* <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/search?q=e%C4%9Fitim+harcamalar%C4%B1&page=2>
- TÜİK (2025).
- Ugur, Z., Tirgil, A. (2018). Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Kamununun Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyeti. *Ombudsman Akademik*, (1), 295-327.

